

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМПІТЕТ:

Льшко О.О. – к.ю.н., директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Попов В.Ж. – д.і.н., професор, заступник кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Косміна В.Г. – д.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Русначенко А.М. – д.і.н., доцент, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Чумак В.А. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Чирко Б.В. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Чесанов В.Ю. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Кудря І.Г. – д.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Тарасюк Л.С. – д.ф.н., доцент, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Тимошенко Т.С. – к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;
Предсіна М.Ю. – к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.

Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність: Матеріали
У 45 Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4–5 грудня
2020 р. – Київ : Таврійський національний університет імені
В.І.Вернадського, 2020. – 106 с.

ISBN 978-966-992-309-7

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Міжнародну науково-практичну конференцію «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського 4–5 грудня 2020 р.

УДК 93(477+4+100)(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Аллєров В. Ю.

Боротьба національно-державницьких сил за проходження
призовниками військової служби виключно
на території Української РСР у 1990-1991 роках 6

Жовта І. І.

Досвід пеліньєрки в Київському інституті шляхетних дівчат
у ХІХ – першій третині ХХ ст. 10

Кізілова А. А.

Архієрейські богослужіння в церкві Київського
інституту шляхетних дівчат на сторінках
«Киевских епархиальных ведомостей» 15

Очеретяний О. О.

Подружжя українських науковців у Другій світовій війні:
участь у розвідувальних та пропагандистських процесах 20

Попов В. Ж.

Спадкоємність більшовицької влади в Україні у 1917-1920 рр. 24

Трубчанінов С. В.

П. Гулак-Артемівський та дискусія щодо
«заплутаних питань слов'янської давнини» 29

НАПРЯМ 2. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Беспалько Д. О.

До питання екологічних рухів в міжнародних відносинах 34

Мачай О. О.

Антимонгольське повстання царя Давіда
за свідченнями писемних джерел 39

Михтуненко В. В. Особливості вирішення національного польського питання в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.)	44
Набока С. В. Особливості розвитку освіти в стародавньому світі	47
Надтока Г. М., Горпинченко І. В. Римо-католицизм і польське питання в Україні на зламі XIX-XX століть	52
Фротвейт М. М., Файвішенко М. С. Спорт як інструмент зовнішньої політики в міжнародних відносинах	57
Циватий В. Г. Республіка Болгарія – Україна: інституціональна історія публічної та культурної дипломатії у міждержавних відносинах (1991-2020 рр.)	63
НАПРЯМ 3. ІСТОРИОГРАФІЯ	
Фролов С. В. Розвиток історичної науки в перші повоєнні роки	69
Чеканов В. Ю. Суб'єктивізм істориків у визначенні координат історичного дослідження	72
НАПРЯМ 4. АРХЕОЛОГІЯ	
Савенко Д. Є., Вітенко А. В. Система давньоруських фортець у X-XIII ст.	75
НАПРЯМ 5. АНТРОПОЛОГІЯ	
Войтик О. П., Долженко Ю. В. Поховання IV тис. до н. е. з розкопок 2019 р. на Гончанському городищі	79
Хоменко О. О., Долженко Ю. В. Череп мезолітичної культури із Васильєвки III	83

НАПРЯМ 6. ЕТНОЛОГІЯ

Костючок П. Л. Етнополітичні орієнтації українців/русинів Карпатського регіону в 1918-1919 рр.	87
Семенова О. В., Герасько М. О. Національно-культурна ідентичність українського суспільства: ціннісно-сміслові компоненти, виклики та загрози	90
НАПРЯМ 7. ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
Ірха К. О. Партійний чинник розбудови сучасного політичного простору України	96
Русеняк А. І. Вплив засобів масової інформації на процес політичного конструювання суспільства	100

2. Джуринский А. Н. История педагогики и образования в 2 ч. Часть 2. XX–XXI века: учебник для академического бакалавриата / А. Н. Джуринский. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2019. 282 с.

3. Жураковский Г. Е. Очерки по истории античной педагогики. Москва, 1963. 489 с.

4. Очерки истории школы и педагогической мысли древнего и средневекового Востока. Сб. науч. тр. / АПН СССР, НИИ общ. педагогики; [Под ред. К. И. Салимовой]. Москва: НИИОП, 1988. 197 с.

5. Пискунов, А.И. История педагогики и образования от зарождения воспитания в первобыт. обществе до конца XX в. / А. И. Пискунов. Москва: ТЦ Сфера, 2009. 496 с.

Надтока Г. М.,

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Горинченко І. В.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка*

РИМО-КАТОЛИЦИЗМ І ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ НА ЗЛАМІ XIX-XX СТОЛІТЬ

Поєднання цих двох, у певному розумінні самостійних проблем, є закономірним з огляду на кілька обставин. По-перше, поляки зберігали за собою статус головного репрезентанта римо-католицької церкви в Україні. Тільки на Правобережній Україні в 1909 р. проживало, за підрахунками Йоахіма Бартошевича, понад 420 тис. поляків. [16, с. 13-18]. При цьому число приналежних до римо-католицької церкви становило загалом близько 660 тис. осіб (на 1897 р.). [8, с. 740; 12, арк. 6; 13, арк. 5].

По-друге, представлена головним чином поляками, РКЦ об'єктивно стала ідеологічним й організаційним центром польського національного відродження. По-третє, зазнавши жорстоких репресій, РКЦ в Україні відроджувалась передусім зусиллями поляків і фактично синхронно з польським рухом.

Особливо помітними ці зміни були на тлі тимчасового занепаду конфесії в постповстанський період останньої третини XIX століття. На зламі XIX-XX століть Римо-католицька церква в Російській імперії перебувала у стані соціальної депресії. В розпорядженні російської державної скарбниці опинилися всі землі й майно церкви [8, с. 740]. Духовенство було переведене на державне утримання. Зокрема, ксьондзи отримували щорічно заробітну плату від 280 до 400 рублів, тобто подібно православному духовенству [9, арк. 128-129]. Упродовж першого року після повстання (1863 р.) було закрито 114 із 197 монастирів [3, с. 315]. Римо-католицька церква, віднесена до розряду «стерпимих конфесій», втратила автономні права і стала де-факто одержавленою інституцією.

Вражена такою метаморфозою, Папська курія розірвала дипломатичні відносини з Росією. З 1866 по 1894 рр. у Ватикані не було російського посольства.

Найбільше відчувало на собі дискримінаційну урядову політику віруюче польське населення. Навіть питання прийняття на навчання в римо-католицьку семінарію, що функціонувала зокрема в Житомирі, вирішувалося на рівні генерал-губернатора [10, арк. 52]. При цьому допуск до духовної служби іноземним проповідникам, передусім католикам, було заборонено [4, арк. 1-10]. Кадрова ситуація не змінилася й після революції 1905 року. Дискусія з цього приводу, що розгорнулася в офіційних колах у 1909 р., закінчилася збереженням статус-кво [4, арк. 10].

В умовах ослаблення позицій РКЦ на українських землях у складі Російської імперії ініціативу її збереження, як головної передумови польського національного відродження, взяла на себе шляхта. Сама вона зберігала потужні економічні позиції особливо на Правобережній Україні. В цьому регіоні на поч. XX ст. їй належало понад 2 тис. маєтків, 49 із 77 товариств у галузі цукроваріння [2, с. 246-249]. У цьому краї на той час

функціонувало 250 костьолів, в яких служили понад 300 ксьондзів [8, с. 740]. Об'єднання зусиль шляхти і церкви забезпечило відновлення актуальності польського питання в Російській імперії.

Складність цього питання, за визначенням М. Бердяєва, полягала у тому, що поляки «абсолютно не піддавалися асиміляції». Російсько-польське зіткнення було «зіткненням православної та католицької душі», «російського корисливого й польського жертвовного месіанізму» [1, с. 139-140].

З початку XX ст., особливо під впливом російської революції 1905-1907 рр., польське культурне й релігійне відродження набувало конкретних форм. Міністерство народної освіти на основі імператорського указу від 1 травня 1905 р. змушене було допустити викладання польської та литовської мов у початкових парафіяльних училищах, у середніх закладах з більшістю поляків і литовців [14, арк. 125]. Так само у 1906 р. викладачам, що належали до інославіних, у тому числі до католицького віросповідання, було дозволено проводити заняття з дисципліни «Закон Божий» «природною мовою учнів» [14, арк. 107]. При цьому сама потреба викладання Закону Божого в його православному тлумаченні для римо-католиків та дітей інших віросповідань під сумнів не ставилася.

У 1906 р. було скасовано закон про заборону католикам займати посади народних учителів у земських школах [11].

Послаблення щодо польської освітньої справи, задекларовані царським урядом під час революції, не були збережені після неї, а тому спонукали польські громади в Україні до створення таємних шкіл. За підтримки членів францисканського братства тільки на Правобережній Україні після революції 1905 р. виникли сотні таких закладів [6, арк. 2, 12, 47]. Підтвердженням слугує той факт, що на території Подільської губернії в 1907 р. поліцією було тільки викрито 134 школи [5, арк. 57а]. Зустрічалися також випадки відкриття польських шкіл у містах, які часто приховувалися під виглядом різних майстерень. Ініціатором відкриття цих шкіл були ксьондзи, які діяли за підтримки польських заводчиків. Так, у Подільській губернії на Чечельниківському цукровому заводі у 1905 р. було відкрито училище за клопотанням директора заводу

поляка Косаківського. Утримання училища він узяв на себе. Після двох років функціонування його закрили з ідеологічних міркувань, звільнивши викладача-католика Ломоновську [5, арк. 57а]. Незважаючи на те, що викладачами в таємних школах найчастіше були польські ксьондзи, в них разом з поляками нерідко навчалися й українці.

Важливим чинником польського національного відродження стало рішення «Передсоборного Присутствія» (1906 р.) щодо допустимості шлюбів між православними і католиками. Ця обставина сприяла більшій соціальній адаптації поляків.

У пошуках вирішення польського питання російська влада розглядала й варіант «розполячення костьолу». Йшлося про запровадження російської мови в римо-католицькому богослужінні. Ця ідея з'явилася відразу після польського повстання 1863 р., а вже у 1868 р. царський уряд відкинув запропонований проєкт, як такий, що «загрожував поширенням католицької пропаганди» [3, с. 325]. Показово, що проти використання російської мови в богослужінні виступила й Римська курія, яка вимагала у відповідь на поступки дозвіл римському духовенству вільно комунікувати з Ватиканом.

Дискусія щодо розполячення костьолу відновилася у 1913 р., але практичних результатів не мала [15, с. 10,32,62,96].

Одним із проявів національного відродження було створення польських культурницьких та політичних інституцій. Зокрема, для пропаганди польської культури господарювання були задіяні Київське, Подільське та ін. сільськогосподарські товариства, щорічні сільськогосподарські виставки. Серед близько 50 польських товариств, що діяли на території України, значились: Римо-католицький жіночий гурток, Польське товариство дитячих притулків, Товариство польських лікарів [7, арк. 54-57].

Після урядового дозволу на створення політичних і громадських організацій в імперії (1906 р.) у Києві виникло польське товариство «Освят». Попри заявлені ним просвітницькі цілі, наприкінці 1906 р. генерал-губернатор краю Сухомлинов заборонив товариство, пояснивши це тим, що мета його

суперечить російській державній політиці у Південно-Західному краї [7, арк. 54-57].

Загалом з початку ХХ ст. польські громади стали на шлях політизації національного руху, що закономірно відбивало стратегічний курс на відновлення втраченої польської державності. Серед проявів такого курсу значилось, зокрема, створення в Україні польських «політичних клубів», які мали поєднати свої зусилля з аналогічними клубами в Литві та Царстві Польському з перспективами формування єдиного польського союзу.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. Русская и польская душа // Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности. М., 1990. С. 139-144.
2. Бовуа Д. Битва за землю в Україні, 1863-1914. К., 1998. 336 с.
3. Винтер Э. Папство и царизм. М., 1964. 536 с.
4. Дело о допущении на службу в России иностранных проповедников инославных исповеданий. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп. 859. Спр. 62. Арк. 1-10.
5. Звіт подільського губернатора. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп. 637. Спр. 545. Арк. 57 а.
6. Звіти губернаторів. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп. 858. Спр. 52. Арк. 2, 12, 47.
7. Звіти губернаторів. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп. 637. Спр. 545. Арк. 54-57.
8. Католицизм в России. Энциклопедический словарь (Издатели: Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Эфрон (С.-Петербург), 1895. Т. XIV-А. С. 735-740.
9. О выдаче содержания римо-католическому духовенству (1900). Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 2887. Арк. 128-129.
10. О принятии в Житомирскую римо-католическую духовирую семинарию С. Доминчака и К. Буяльского. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп. 859. Спр. 59. Арк. 52.
11. Обзор печати. Церковная газета. 1906. 16 апреля.
12. Отчеты о состоянии епархий. ЦГИАР в СПб. (Центр. Государств. истор. архив в С.-Петербурге). Ф. 796. Оп. 442. Д. 2117. Л. 6.
13. Отчеты о состоянии епархий. ЦГИАР в СПб. (Центр. Государств. истор. архив в С.-Петербурге). Ф. 796. Оп. 442. Д. 2743. Л. 5.
14. Циркуляры Министерства Народного просвещения. ЦДІАК (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 70. Оп. 227. Спр. 12. Арк. 107, 125.
15. Чихачев Д. Н. Вопрос о распоряжении костела в прошлом и настоящем. – СПб., 1913. 112 с.
16. Bartoszewicz Joachim. Na Rusi polski stan posiadania (krój, ludność, ziemia). Kijow. 1912. 102 s.

Фротвейт М. М.,

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Файвішенко М. С.,

*магістр кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

СПОРТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Актуальність проблеми полягає в тому, що протягом тривалого періоду часу в науковому та спортивному середовищі домінувала концепція «спорт – поза політикою», яку проголосив засновник сучасного Олімпійського руху П'єр де Кубертен. Останній визнавав можливість використання спорту для вирішення важливих політичних проблем, але, тим не менше, вважав, що має бути усунуто будь-який політичний вплив на Олімпійський рух, що цей рух повинен прагнути зберігати свою